

B opleiding Docent Dans/Euritmie

*Verslag van de beperkte opleidingsbeoordeling
2 en 3 september 2014*

Utrecht
September 2014
www.AeQui.nl

Evaluatiebureau voor het hoger onderwijs

 Dit document laat zich het beste dubbelzijdig afdrukken.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
Colofon	6
Inleiding	7
1. Beoogde eindkwalificaties	9
2. Onderwijsleeromgeving	12
3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	19
Bijlagen	23
Bijlage 1 Visitatiecommissie	24
Bijlage 2 Programma visitatie	26
Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens	28
Bijlage 4 Eindkwalificaties	28
Bijlage 5 Programmaoverzicht	30
Bijlage 6 Bestudeerde documenten	33
Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen	35

Samenvatting

Op 2 en 3 september is de B Docent Dans/Euritmie van Hogeschool Leiden gevisiteerd door een commissie van AeQui. Het totaaloordeel van de commissie is **voldoende**.

De vierjarige opleiding richt zich op het opleiden van docenten dans/euritmie voor vrije scholen. De opleiding is uniek in Nederland. Studenten leren als docent dans/euritmie met leerlingen te werken vanuit een antroposofische mens- en wereldbeschouwing. De opleiding is uitsluitend gericht op de dansvorm euritmie. De opleiding wordt aangeboden in drie varianten: de voltijdvariant, de deeltijdvariant en het vrijstellingsprogramma. Deze laatste variant is bedoeld voor studenten die een euritmie-opleiding in het buitenland gevolgd hebben. Op basis daarvan kunnen zij vrijstellingen krijgen en volgen zij een eenjarig programma gericht op pedagogisch-didactische vaardigheden.

De doelstellingen

De visitatiecommissie beoordeelt de beoogde eindkwalificaties als **voldoende**. De opleiding hanteert de competenties van het landelijk vastgestelde Opleidingsprofiel Docent Dans. Deze competenties zijn uitgewerkt in deelcompetenties, in de competentiematrix en in de verschillende modulebeschrijvingen. Dit is mede gedaan aan de hand van de internationaal geaccepteerde Dublin descriptoren. Hoewel de commissie de keuze van de opleiding om zich te committeren aan de landelijke standaarden respecteert, is zij van mening dat hiermee de kracht en kern van de opleiding geen recht wordt gedaan. De antroposofie en de euritmie, de fundamentele van de opleiding, komen hierdoor minder expliciet tot uitdrukking in de competenties. De opleiding is nauw betrokken bij relevante netwerken, en heeft een adequate relatie met de beroepspraktijk. De jaarlijkse stages dragen daar aan bij, net als de werkveldcommissie. De afgestudeerden worden door het werkveld gewaardeerd.

De onderwijsleeromgeving

De visitatiecommissie kwalificeert de onderwijsleeromgeving als **voldoende**. De commissie is van mening dat het programma studenten in staat stelt de competenties te bereiken. Het programma kent drie leerlijnen: de leerlijn Euritmie, de leerlijn Pedagogie en de leerlijn Onderzoek - omgeving. Met deze drie leerlijnen wordt de samenhang in het programma geborgd. Op basis van de gevoerde gesprekken constateert de commissie dat het programma een goede samenhang heeft. Studenten en docenten verbinden de pedagogisch-didactische kwaliteiten nadrukkelijk met de euritmische vaardigheden. Om een goede euritmiedocent te worden zijn beide vaardig-

heden onontbeerlijk, deze wetenschap is verweven in de opleiding. De commissie vindt dit positief.

De relatie met de praktijk wordt adequaat geborgd middels de stages. De commissie constateert dat het onderwijs op het gebied van onderzoeksvaardigheden recent is ingevoerd. De commissie vindt de studeerbaarheid van het programma voldoende. Ook het didactische concept is adequaat, mede door de kleinschaligheid van de opleiding is er veel directe interactie tussen docent en student. De studiebegeleiding beoordeelt de commissie als goed, de kleine schaal van de opleiding draagt daar nadrukkelijk aan bij. In het portfolio verzamelen studenten bewijsmateriaal dat laat zien dat zij aan de competenties voldoen. De commissie vindt het positief dat het portfolio ook verbonden is met de vakinhoud.

De commissie stelt vast dat het onderwijs verzorgd wordt door enthousiaste en deskundige docenten. Studenten waarderen de kleinschaligheid van de opleiding en het persoonlijke contact met hun docenten. De faciliteiten zijn voldoende en zullen tot tevredenheid van de commissie in de komende tijd uitgebreid worden.

De toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties als **voldoende**. De landelijk vastgestelde competenties spelen een centrale rol bij de toetsing. Zij vormen de kapstok van het beoordelingssysteem en zijn door de opleiding vertaald in deelcompetenties en rubrics. Het realiseren van de eindkwalificaties en het bachelorniveau worden vastgesteld in de eindstage, de scriptie en de euritmische eindpresentatie.

Er zijn met ingang van het studiejaar 2013-2014 flinke verbeteringen aangebracht in de onderzoeksleerlijn, alsook in de begeleiding van de scripties. De commissie heeft vastgesteld dat de bestudeerde scripties van studiejaar 2013 – 2014 van voldoende niveau zijn en dat derhalve de beoogde eindkwalificaties en het bachelorniveau gerealiseerd worden.

De commissie stelt vast dat de examencommissie voldoet aan de wettelijke eisen. De commissie waardeert de aandacht voor professionalisering van docenten op het gebied van toetsing. De opleiding maakt gebruik van voldoende gevarieerde toetsvormen, die aansluiten bij de drie onderscheiden leerlijnen. Het vier-ogen principe wordt consequent toegepast en er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van rubrics. De commissie vindt dat daarmee de transparantie van de toetsing en beoordeling wordt verhoogd. De commissie ziet wel grenzen aan het gebruik van rubrics in een kunstzinnige opleiding en

raadt de opleiding daarom aan om hier de juiste balans in te blijven bewaken.

Aanbevelingen

De visitatiecommissie maakt in deze rapportage diverse aanbevelingen. De belangrijkste daarvan zijn: De commissie raadt de opleiding aan haar eigenheid meer te benadrukken in de doelstellingen en de eindkwalificaties waarvoor opgeleid wordt.

Ten tweede raadt de commissie de opleiding aan voortdurend in contact te blijven met haar externe omgeving en de huidige jeugdcultuur. Deze ontwikkeling is al in gang gezet.

Ook raadt de commissie de opleiding aan een eigen visie op onderzoek te formuleren, passend bij de doelstellingen van de opleiding. De feitelijke uitvoering van de onderzoeksleerlijn kan daar vervolgens op afgestemd worden.

Tot slot vindt de commissie het raadzaam om de juiste balans te blijven bewaken in het gebruik van rubrics.

Alle standaarden van het NVAO-kader zijn door het panel positief beoordeeld (voldoende) en op die grond geeft het panel een positief advies inzake accreditatie van de opleiding Docent Dans/Euritmie van Hogeschool Leiden.

Namens de voltallige visitatiecommissie, Utrecht, september 2014

Drs. R. van Aalst
Voorzitter

Drs. T. Buising
Secretaris

Colofon

Instelling en opleiding

Hogeschool Leiden
Zernikedreef 11
2333 CK Leiden
071 - 518 88 00
Status instelling: bekostigd
Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg: In behandeling (aanvraag: 15-02-2011)

Opleiding: B opleiding Docent Dans/Euritmie
Niveau: hbo-bachelor
Aantal studiepunten: 240 EC
Titel: Bachelor of Dance/Eurhythm in Education
Locatie: Leiden
Variant: voltijd en deeltijd
Croho-nummer: 34940
Kwantitatieve gegevens van de opleiding zijn weergegeven in bijlage 3

Directeur cluster Educatie: de heer R. Viëtor
Contactpersoon met betrekking tot kwaliteit van de opleiding: mevrouw R. van der Voort
Contactgegevens: t 071-5188800 w www.hsleiden.nl e viotor.r@hsleiden.nl

Visitatiecommissie

De visitatiecommissie bestond uit:
De heer R.R. van Aalst, voorzitter
Mevrouw S. van Boetzelaer, werkveld- en domeindeskundige
Mevrouw M. Akkerman, werkveld- en domeindeskundige
De heer M. Rutten, werkveld- en domeindeskundige
Mevrouw J. Fabriek, studentlid
Mevrouw T. Busing, secretaris

De commissie is vooraf voorgelegd aan de NVAO; de NVAO heeft ingestemd met de samenstelling.

De visitatie is uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van
AeQui VBI
Vlindersingel 220
3544 VM Utrecht
(030) 87 820 87
www.AeQui.nl

Inleiding

Talent voor talent is één van de uitgangspunten van Hogeschool Leiden. Passie, talent en de menselijke maat zijn belangrijke waarden voor het onderwijs en de doelstellingen van de hogeschool. In de onderwijsvisie van de hogeschool staat 'leren begint met persoonlijk contact' centraal. Aan de hogeschool studeren circa 9.000 studenten en werken ruim 800 medewerkers. De hogeschool biedt hbo-bacheloropleidingen, post-hbo-opleidingen, associate degrees en masteropleidingen aan.

Het instituut

Naast het ontwikkelen van talent en het bieden van mogelijkheden aan studenten en medewerkers om zich te ontplooien, wil de hogeschool nadrukkelijk opleiden voor de beroepspraktijk.

De hogeschool profileert zich thematisch gezien op drie terreinen: Jeugd, Life Sciences en Gezondheidszorg. Op deze gebieden biedt de hogeschool (een beperkt aantal) masteropleidingen en lectoraten. De opleidingen van de hogeschool zijn ondergebracht in vijf clusters. De lerarenopleidingen maken deel uit van het cluster Educatie.

Met ingang van 1 januari 2013 zijn de opleidingen van voormalig Hogeschool Helicon onderdeel van het cluster Educatie van Hogeschool Leiden. Dit betreft de opleidingen Docent Dans/Euritmie, Docent Muziek en de Vrijeschool Pabo. De opleidingen kenmerken zich door hun antroposofische grondslag. Dit betekent dat de opleidingen hun programma relateren aan een zingevend perspectief van menselijke ontwikkeling zoals dat past in het antroposofische mens- en wereldbeeld. Studenten worden primair opgeleid voor de zogenaamde vrijescholen, scholen voor primair en voortgezet onderwijs die gebaseerd zijn op de antroposofie (ontwikkeld door Rudolf Steiner). In deze scholen wordt euritmie verzorgd, een danskunst gebaseerd op het antroposofische mensbeeld.

Per april 2014 zijn de eerstegraads lerarenopleidingen Dans/Euritmie en Muziek verhuisd naar de locatie van Hogeschool Leiden in Leiden. De Vrijeschool Pabo is al in een eerder stadium verhuisd.

De opleiding

De vierjarige bacheloropleiding Docent Dans/Euritmie richt zich op het vervullen van docentfuncties in vrijescholen (basis- en voortgezet onderwijs). De opleiding is uniek in Nederland en wereldwijd onderscheidt de opleiding zich doordat euritmische en pedagogisch didactische vaardigheden zijn verweven. Hiermee wordt, volgens de opleiding, voorzien in een expliciete behoefte vanuit het (inter)nationale werkveld.

Studenten worden opgeleid om als docent dans/euritmie met leerlingen te werken vanuit een antroposofische mens- en wereldbeschouwing. De opleiding is uitsluitend gericht op de dansvorm euritmie. In het leren van deze dansvorm staat het ontwikkelen van lichaamsbeheersing en euritmische vaardigheden centraal. De euritmie sluit, zo stelt de kritische reflectie, aan bij de ontwikkelingsfasen van opgroeiende kinderen. Het vak heeft in dat kader een verbindende en ondersteunende functie voor de andere schoolvakken in het vrijeschoolonderwijs.

De opleiding wordt aangeboden in drie varianten: de voltijdvariant, de deeltijdvariant en het vrijstellingsprogramma. Het voltijd- en deeltijdprogramma zijn inhoudelijk gelijk, alleen de duur verschilt. Het voltijdprogramma heeft een duur van vier jaar, het deeltijdprogramma een duur van zes jaar. Het vrijstellingsprogramma is bedoeld voor studenten die een euritmie-opleiding in het buitenland gevolgd hebben. Op basis daarvan kunnen zij vrijstellingen krijgen en volgen zij een eenjarig programma gericht op pedagogisch-didactische vaardigheden.

De opleiding kent een vakinhoudelijke (kunstzinnige) component, een pedagogisch-didactische component en een component gericht op de student en zijn

omgeving. Hieraan liggen, naast de antroposofie, de landelijk vastgestelde kennisbases en het landelijke Opleidingsprofiel Docent Dans ten grondslag. Met ingang van studiejaar 2014 – 2015 volgen studenten in het eerste semester van de propedeuse een gezamenlijk programma met studenten van de Vrijeschool Pabo.

De opleiding kent drie leerlijnen: de leerlijn Eurytmie, de leerlijn Pedagogie en de leerlijn Onderzoekomgeving. In de eerste, meer kunstzinnige leerlijn scholen studenten hun instrument (lichaam) en ontwikkelen zij hun artistieke kwaliteiten als euritmist. Studenten hebben gemiddeld 18 uur per week les. Ook heeft elke student elke week een half uur individueel les (begeleiding) van een docent. Gedurende de opleiding neemt het aantal uren zelfstudie voor de euritmische vaardigheden toe. De leerlijn Pedagogie bereidt studenten voor op het docentschap. Een belangrijk onderdeel daarvan zijn de jaarlijkse lint- of blokstages. In de leerlijn Onderzoekomgeving reflecteert de student op de eigen ontwikkeling en ervaring. Tevens vindt in deze leerlijn de studieloopbaanbegeleiding plaats.

De opleiding wordt in het vierde jaar afgerond met de afstudeerstage (blokstage), het bijbehorende stageverslag, de scriptie en de eindpresentatie.

De visitatie

Hogeschool Leiden heeft aan AeQui VBI opdracht gegeven onderhavige visitatie uit te voeren. Hiertoe heeft AeQui in samenwerking met Hogeschool Leiden een onafhankelijke en ter zake kundige commissie samengesteld. Met vertegenwoordigers van de opleiding heeft een voorbereidend gesprek plaatsgevonden.

De visitatie heeft op 2 en 3 september 2014 plaatsgevonden volgens het programma dat in bijlage 2 is weergegeven. De commissie heeft de beoordeling in onafhankelijkheid uitgevoerd; aan het einde van de visitatie is de opleiding in kennis gesteld van de bevindingen en conclusies van de commissie.

Deze rapportage is in concept toegestuurd aan de opleiding in september 2014, de reacties van de opleiding zijn verwerkt tot de definitieve rapportage.

1. Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master, hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de beoogde eindkwalificaties als **voldoende**. De opleiding hanteert de competenties van het landelijk vastgestelde Opleidingsprofiel Docent Dans. Deze competenties zijn uitgewerkt in deelcompetenties, in de competentiematrix en in de verschillende modulebeschrijvingen. Dit is mede gedaan aan de hand van de internationaal geaccepteerde Dublin descriptoren. Hoewel de commissie de keuze van de opleiding om zich te committeren aan de landelijke standaarden respecteert, is zij van mening dat hiermee de kracht en kern van de opleiding geen recht wordt gedaan. De antroposofie en de euritmie, de fundamenten van de opleiding, komen hierdoor minder expliciet tot uitdrukking in de competenties. De commissie raadt de opleiding aan haar eigenheid meer te benadrukken in de doelstellingen en de eindkwalificaties waarvoor opgeleid wordt. De opleiding is nauw betrokken bij relevante netwerken, en heeft een adequate relatie met de beroepspraktijk. De jaarlijkse stages dragen daaraan bij, net als de werkveldcommissie. De afgestudeerden worden door het werkveld gewaardeerd.

Het afgelopen half jaar is een intensieve periode geweest voor de opleiding. De commissie stelt vast dat de fusie met Hogeschool Leiden, de bijbehorende verhuizing naar Leiden en de vernieuwing van een aantal onderdelen van het programma voortvarend zijn opgepakt door het management en de betrokken docenten. De commissie heeft daar veel waardering voor.

Afstemming beroepenveld

De commissie stelt vast dat de opleiding een adequate relatie heeft met de beroepspraktijk. Deze komt op verschillende manieren tot uitdrukking in (de totstandkoming van) het programma. Ten eerste is het werkveld betrokken via de werkveldcommissie. Deze commissie bestaat uit alumni (euritmiedocenten) en schoolleiders van vrijescholen. De werkveldcommissie bespreekt drie keer per jaar de inhoud van het curriculum, de relatie met het werkveld en de ontwikkelingen in het werkveld en dergelijke. De kritische reflectie vermeldt dat recentelijk de samenstelling van de werkveldcommissie geoptimaliseerd is, bijvoorbeeld door toevoeging van euritmiedocenten gericht op het oudere kind en het jongere kind, een zzp-er en een euritmist werkzaam bij een schoolbegeleidingsdienst. Ten tweede zijn veel van de (freelance)docenten actief werkzaam als euritmist in de praktijk. Ten derde lopen studenten stage. In de eerste twee jaar krijgt dit vorm in een lintstage en kleinere blokstages (de zogenaamde werkveldstages). In het derde en vierde studiejaar

vinden blokstages plaats. Tijdens de stages vindt integrale toepassing van kennis, vaardigheden, attitude en persoonskenmerken plaats, zo stelt de kritische reflectie.

De commissie constateert dat de opleiding nauw betrokken is bij relevante netwerken. De opleiding is vertegenwoordigd in het landelijk Netwerk Kunstvakdocentenopleidingen. De verwachting is dat op landelijk niveau een netwerk opleiding docent dans zal worden ingericht. De opleiding zal zich daarbij aansluiten. Daarnaast is één van de docenten aangesloten bij de Nederlandse Bond voor Danskunstenaars. Ook is de opleiding aangesloten bij het Verbund der Eurythmiescholen, waar alle wereldwijde euritmieopleidingen bij aangesloten zijn.

Tijdens de visitatie heeft de commissie gesproken met verschillende vertegenwoordigers van het werkveld. Het is daarbij duidelijk geworden dat het werkveld tevreden is over de afgestudeerden. Desgevraagd is opgemerkt dat de opleiding vakinhoudelijk erg sterk is. Het werkveld heeft echter ook aan-

gegeven dat de aansluiting bij de huidige generatie leerlingen verbeterd kan worden. De samenwerking met de Vrijeschool Pabo en de verhuizing naar Leiden wordt dan ook door het werkveld ondersteund. Daardoor wordt de externe gerichtheid van de opleiding vergroot.

De commissie heeft tijdens de visitatie ook gesproken over de kansen van afgestudeerden op de arbeidsmarkt. De opleiding leidt studenten op voor het vrije school onderwijs. Omdat het aantal vrijescholen in Nederland beperkt is, kiezen studenten ook regelmatig voor een baan in Duitsland. Afgestudeerden vinden snel werk, in de regel in de vorm van een deeltijdcontract, al dan niet als freelancer. De jaarlijkse conferentie voor euritmie opleidingen in Zwitserland draagt daar aan bij. Tijdens deze conferentie laten euritmie-opleidingen vanuit de hele wereld de eindpresentaties van studenten zien.

De commissie stelt vast dat het programma voldoende banden heeft met de beroepspraktijk. Dit wordt vooral gerealiseerd middels de stages die elk jaar plaatsvinden. Daardoor worden studenten in staat gesteld het geleerde direct in de praktijk te brengen. De commissie constateert tot haar tevredenheid eveneens dat het werkveld positief is over de opleiding.

Actueel

De kritische reflectie stelt dat de opleiding zich onderscheidt van andere dansopleidingen doordat het antroposofische mens- en wereldbeeld en de euritmie als enige dansvorm centraal staan. Er wordt onderscheid gemaakt tussen woordeuritmie en tooneuritmie. In de Woordeuritmie wordt het gesproken woord uitgedrukt en in de Tooneuritmie wordt de muziek tot uiting gebracht.

De opleiding heeft haar eindkwalificaties (domeincompetenties) direct afgeleid van het landelijke Opleidingsprofiel Docent Dans. Dit profiel is opgesteld door het Netwerk Kunstvakdocentopleidingen en is gevalideerd door het werkveld. In dit profiel worden vijf domeincompetenties onderscheiden:

- 1) artistiek;
- 2) pedagogisch-didactisch;
- 3) interpersoonlijk;
- 4) omgevingsgericht;
- 5) kritisch-reflectief.

In het landelijke Opleidingsprofiel Docent Dans zijn de landelijk vastgestelde SBL competenties, de kennisbasis, de hbo-kwalificaties en de Dublin descriptoren verweven. De landelijke kennisbasis omschrijft de vakinhoudelijke en pedagogisch-didactische kennis-eisen waaraan een afgestudeerde dient te voldoen om in de beroepspraktijk aan de slag te kunnen.

De commissie stelt vast dat de opleiding een bewuste keuze heeft gemaakt om aan te sluiten bij landelijke kaders en competenties. Zij constateert echter ook dat daardoor de antroposofie en euritmie als dragers van de opleiding minder expliciet naar voren komen in de eindkwalificaties. De commissie vindt dat jammer, zeker gezien het feit dat de opleiding zich daarmee nadrukkelijk onderscheidt van andere opleidingen Docent Dans. Zij raadt de opleiding dan ook aan het antroposofische en holistische karakter van de opleiding meer te benadrukken in de eindkwalificaties.

De opleiding maakt onderscheid in drie niveaus, die elk gekoppeld zijn aan een fase in de opleiding: hoofdfasebekwaam (einde van de propedeuse), afstudeerbekwaam (einde van de hoofdfase) en startbekwaam (einde van de afstudeerfase). De kritische reflectie stelt dat de student aan het einde van de opleiding de kennisbasis en de competenties op het niveau van de Dublin descriptoren beheerst. Studenten worden opgeleid tot zelfstandige euritmiedocenten, met een kritische en onderzoekende houding ten opzichte van hun vak en hun werk als docent. Afgestudeerden hebben hun instrument (lees lichaam) geschoold op het gebied van lichaamsbeheersing en euritmische vaardigheden. Bovendien beschikken zij over een ruime kennis van de ontwikkeling van de mens en de mensheid, de muziek en muziekhistorie en de cultuur en de samenleving. Ook hebben afgestudeerden hun pedagogisch-didactische vaardigheden ontwikkeld.

Zoals eerder aangegeven, maakt de opleiding sinds kort deel uit van Hogeschool Leiden. Per april 2014 is de opleiding verhuisd van Den Haag naar Leiden, naar de locatie van Hogeschool Leiden.

Vorige visitatie

De kritische reflectie vermeldt dat naar aanleiding van de vorige visitatie (2008) geen aanbevelingen zijn gedaan.

Concreet

De vijf domeincompetenties zijn elk geconcretiseerd in een aantal deelcompetenties. Zo is de artistieke competentie bijvoorbeeld uitgewerkt in:

- a) creatieve vermogens op het gebied van euritmische uitvoering, in het bijzonder met betrekking tot poëzie en muziek;
- b) beheersing van het euritmisch bewegingsinstrument;
- c) beheersing van het euritmisch bewegingsrepertoire en vermogens tot een kunstzinnige toepassing daarvan;
- d) toepassing van de grondslagen van de euritmie in onderwijsverband;
- e) een basiscompetentie op het gebied van spraakvorming en muziek als voorwaardelijke vakken voor de euritmie.

De opleiding heeft de eerder genoemde domeincompetenties uitgewerkt in een competentiematrix.

De competentiematrix laat de relatie zien tussen de modules, de domeincompetenties, de kennisbasis, de Dublin descriptoren en de hbo-kwalificaties. Bovendien heeft de opleiding een verantwoording opgesteld waarin de vertaling van de landelijke kennisbasis concreet zichtbaar wordt in het programma. Daarbij zijn eveneens per onderdeel van de kennisbasis zogenaamde kenniscriteria opgesteld.

Studenten worden via de studiegids, de modulebeschrijvingen en rubrics geïnformeerd over de te behalen competenties.

Dublin descriptoren

De opleiding heeft de Dublin descriptoren voor het bachelorniveau direct verbonden aan de competenties. De interpretatie van de Dublin descriptoren is zodanig geconcretiseerd, dat het de visitatiecommissie duidelijk is hoe de vertaalslag hiervan naar het curriculum is gemaakt. De visitatiecommissie heeft dan ook vastgesteld dat de Dublin descriptoren te identificeren zijn binnen de competenties.

2. Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting: De inhoud en vormgeving van het programma stelt de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de onderwijsleeromgeving als **voldoende**. De commissie is van mening dat het programma studenten in staat stelt de competenties te bereiken. Het programma kent drie leerlijnen: de leerlijn Euritmie, de leerlijn Pedagogie en de leerlijn Onderzoek - omgeving. Met deze drie leerlijnen wordt de samenhang in het programma geborgd. Op basis van de gevoerde gesprekken constateert de commissie dat het programma een goede samenhang heeft. Studenten en docenten verbinden de pedagogisch-didactische kwaliteiten nadrukkelijk met de euritmische vaardigheden. Om een goede euritmiedocent te worden zijn beide vaardigheden onontbeerlijk, deze wetenschap is verweven in de opleiding. De commissie vindt dit positief. De commissie raadt de opleiding aan voortdurend in contact te blijven met haar externe omgeving en de huidige jeugdcultuur. Deze ontwikkeling is al in gang gezet en daarmee wordt het van nature naar binnen gerichte karakter van de euritmie verbreed.

De relatie met de praktijk wordt adequaat gewaarborgd middels de stages. De commissie constateert dat het onderwijs op het gebied van onderzoeksvaardigheden zeer recent is ingevoerd. Zij raadt de opleiding aan een eigen visie op onderzoek te formuleren, passend bij de doelstellingen van de opleiding. De feitelijke uitvoering van de onderzoeksleerlijn kan daar vervolgens op afgestemd worden. De commissie vindt de studeerbaarheid van het programma voldoende. Ook het didactische concept is adequaat, de kleinschaligheid van de opleiding zorgt voor veel directe interactie tussen docent en student. De studiebegeleiding beoordeelt de commissie als goed, de kleine schaal van de opleiding draagt daar nadrukkelijk aan bij. In het portfolio verzamelen studenten bewijsmateriaal dat laat zien dat zij aan de competenties voldoen. De commissie vindt het positief dat het portfolio ook verbonden is met de vakinhoud.

De commissie stelt vast dat het onderwijs verzorgd wordt door enthousiaste en deskundige docenten. Studenten waarderen de kleinschaligheid van de opleiding en het persoonlijke contact met hun docenten. De faciliteiten zijn voldoende en zullen tot tevredenheid van de commissie in de komende tijd verder uitgebreid worden.

Programma dekt de eindkwalificaties

De opleiding kent drie leerlijnen: de leerlijn Euritmie, de leerlijn Pedagogie en de leerlijn Onderzoek-omgeving. De kritische reflectie stelt dat de eerste twee leerlijnen (met respectievelijk 95 EC en 99 EC) het meest omvangrijk zijn en gelijkelijk verdeeld zijn over het programma. De leerlijn Onderzoek-omgeving is ondersteunend van aard en kleiner van omvang (46 EC). De leerlijn Euritmie is gericht op de ambachtelijke vaardigheden van de euritmist. Studenten leren hun eigen instrument te gebruiken en ontwikkelen hun artistieke vaardigheden. In de leer-

lijn Pedagogie worden studenten voorbereid op het docentschap. In de leerlijn Onderzoek-omgeving reflecteert de student op zijn ervaring en ontwikkeling. Studieloopbaanbegeleiding is een belangrijk onderdeel van deze leerlijn. De kritische reflectie stelt dat de drie leerlijnen, van eenvoudig naar complex, in elk jaar aan de orde komen.

Motto's

Naast de leerlijnen hanteert de opleiding voor elk jaar een motto. Het eerste jaar heeft als motto 'kenismaken en thuisraken/onbevangenheid en interesse'. De kritische reflectie stelt dat studenten in het

eerste jaar kennismaken met de opleiding, de jaargroep, de euritmie en de spirituele werkelijkheid binnen de euritmie en de pedagogiek. In het tweede jaar is het motto 'ik en de ander'. Hierbij staat de wisselwerking tussen de eigen opgave en de euritmische en pedagogische leerstof centraal. Het derde jaar heeft als motto 'bewust omgaan met sociale verhoudingen'. Dit jaar wordt, zo stelt de kritische reflectie, gekenmerkt door een eerste concrete toepassing op zowel euritmisch als pedagogisch gebied. In het vierde jaar staat de voltooiing van de startbekwaamheden als docent centraal. Dit jaar heeft als motto 'verantwoording nemen'.

Leerlijn Euritmie

In het eerste jaar leren studenten de mogelijkheden van het euritmische bewegingsinstrument kennen. Ook leren zij hoe ze daarmee creatief en fantasievol om kunnen gaan. In het eerste jaar ligt de nadruk op basisoefeningen voor het werken met kinderen. Binnen deze leerlijn volgen studenten in het eerste jaar vakken als Euritmie, Woordeuritmie 1 en Tooneuritmie 1. In het tweede jaar vindt verdere verdieping plaats in vakken als Euritmie algemeen en Woordeuritmie 2a en 2b en Tooneuritmie 2a en 2b. Daarnaast volgen studenten de vakken Pedagogische euritmieoefeningen en Muziek 2. Volgens de kritische reflectie worden in deze fase van de opleiding alle elementen van euritmie behandeld, zelfstandig verwerkt en gepresenteerd. Ook hier ligt de nadruk op basisoefeningen voor het werken met kinderen.

Het derde jaar kent verdieping van de tweedejaarsvakken, bijvoorbeeld bij de vakken Tooneuritmie 3a en 3b en het vak Muziek 3. In het derde jaar wordt van studenten verwacht dat zij als euritmist een werk (dichtkunst of muziekstuk) als geheel kunnen vormgeven. In het vierde jaar staat de leerlijn Euritmie in het teken van het Groepspresentatie avondprogramma (16 EC) en de Solopresentaties Woorden en Tooneuritmie (4 EC) die verspreid over het vierde jaar plaatsvinden.

Zoals eerder aangegeven, krijgen studenten gedurende de gehele opleiding wekelijks een half uur individuele begeleiding op het gebied van euritmie. Tijdens dit half uur wordt de student gecoacht op het zelfstandig toepassen en uitwerken van de euritmische lesstof in woord- of tooneuritmie. Bovendien vinden veel groepslessen plaats. Van studenten wordt verwacht dat zij gedurende de opleiding ook

zelf oefenen. Dit neemt toe van vijf uur per week in het eerste jaar tot tien uur per week in het laatste jaar.

Leerlijn Pedagogie

Vanaf studiejaar 2014–2015 omvat de leerlijn Pedagogie in het eerste leerjaar relatief veel kleine vakken zoals Rekenen (1 EC), Vertellen (1 EC), Kleuterspel (1 EC) en Ontwikkelingspsychologie (2 EC). Dit is mede het gevolg van het gemeenschappelijke eerste semester met de Vrijeschool Pabo. De opleiding wil daarmee het pedagogisch-didactische aspect versterken. In het eerste jaar vinden ook de eerste lint- en werkveldstage plaats. In het eerste jaar ligt in deze leerlijn de nadruk meer op het primair onderwijs, in het tweede jaar en de eerste helft van het derde jaar op het voortgezet onderwijs. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de vakken Pedagogische euritmie: methodiek en didactiek bovenbouw 1 en 2 (3 EC). In de vakken Pedagogische Euritmie staan de menskundige visie (waarom welke lesstof bij een leeftijdsfase) en de didactische toepassing daarvan centraal.

Daarnaast volgen studenten in het tweede en derde jaar de vakken Antroposofisch Mensbeeld 2 en 3 (3 EC) en Spraakvorming 2 en 3 (3 EC). In de tweede helft van het derde jaar wordt aandacht besteed aan de methodiek-didactiek gericht op het basisonderwijs. Het eerste en tweede jaar kennen een lintstage en twee werkveldstages. Het derde jaar omvat een blokstage.

De leerlijn Pedagogie wordt in het vierde jaar afgerond met de afstudeerstage (blokstage). Daarnaast volgen studenten in het vierde jaar de vakken Pedagogische euritmie: methodiek-didactiek bovenbouw 2 en Spraakvorming 4.

Leerlijn Onderzoek-omgeving

De leerlijn Onderzoek-omgeving omvat in het eerste jaar naast de onderdelen SLB 1 (1 EC) en Onderzoek 1 (2 EC) ook vakken als Filosofie, Stemvorming, Kunstbeschuwing en Koor.

In het tweede jaar bestaat de leerlijn Onderzoek-omgeving uit de vakken SLB/Omgeving 2 (2 EC) en 3 en Onderzoek 2 en 3 (4 EC). De leerlijn wordt in het vierde jaar afgerond met de scriptie (10 EC, ook wel Onderzoek 4 genoemd).

De kritische reflectie stelt dat een kritische, onderzoekende houding belangrijk is voor studenten in de continu veranderende beroepspraktijk. Het aanleren van deze onderzoekende houding en de bijbehorende onderzoeksvaardigheden vindt plaats in het met ingang van studiejaar 2013-2014 ingevoerde vak Onderzoek. Dit jaarlijks terugkerende vak is onderdeel van de leerlijn Onderzoek-omgeving. Studenten voeren daarbij jaarlijks een onderzoek uit, gerelateerd aan het onderdeel methodiek-didactiek van dat studiejaar. Zo schrijven studenten in het eerste jaar een onderzoeksverslag naar aanleiding van hun waarneemopdracht. In dat kader wordt van studenten verwacht dat ze een onderzoeksvraag kunnen formuleren, twee verschillende observatietechnieken kunnen toepassen, verschillende bronnen kunnen gebruiken en over het observatieonderzoek kunnen rapporteren. In het tweede jaar schrijven studenten een onderzoeksverslag met meerdere bronnen van dataverzameling en een essay aan de hand van een literatuuronderzoek.

In het derde jaar schrijven studenten een verslag naar aanleiding van een onderzoek naar de eigen onderwijspraktijk en een onderzoeksplan voor de scriptie in het vierde jaar. In het vierde jaar schrijven studenten de scriptie, waarbij ze zelfstandig een onderzoek opzetten, uitvoeren en daarover schriftelijk en mondeling rapporteren. In het vierde jaar heeft het onderzoek een omvang van 10 EC, in het derde en tweede jaar is dit 4 EC en in het eerste jaar is dit 2 EC.

Ook voor studenten is de invoering van het vak Onderzoek duidelijk zichtbaar, zo bleek tijdens de visitatie. Studenten hebben desgevraagd opgemerkt dat zij bijvoorbeeld in het tweede jaar een biografie opstellen en in het derde jaar een kleine scriptie schrijven, ter voorbereiding op de scriptie in het vierde jaar.

Aan het cluster Educatie zijn drie lectoraten verbonden: het lectoraat Passend Onderwijs, het lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind en het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs. Dit laatste lectoraat bestaat sinds april 2014. Momenteel wordt onderzocht hoe dit lectoraat met de opleiding verbonden kan worden.

De commissie heeft tijdens de visitatie met verschillende stakeholders gesproken over de rol en plaats

van onderzoek in het programma. Het is duidelijk geworden dat de huidige onderzoekslijn recentelijk geïmplementeerd is. De nadruk ligt daarbij op kwalitatief onderzoek, het ontwikkelen van een kritische en onderzoekende houding, kunnen argumenteren en daarin een logische structuur kunnen aanbrenge. Dergelijke vaardigheden worden van belang gevonden voor het toekomstige werk, waarbij de docent eurutmie vaak in een wat geïsoleerde positie binnen een school werkzaam is en regelmatig hun eigen vakgebied moeten verdedigen. Daarnaast is de insteek van de scriptie veranderd. Had voorheen de scriptie het karakter van een persoonlijke reis door de eurutmie, nu is de scriptie nadrukkelijk gerelateerd aan de rol van docent en de beroepspraktijk. Bovendien wordt in de scripties meer aandacht besteed aan het opzetten en uitvoeren van onderzoek.

De commissie vindt het positief dat de opleiding de onderzoekslijn ingevoerd heeft. Zij raadt de opleiding in dat kader echter wel aan haar visie op onderzoek explicieter te formuleren en te relateren aan de doelstellingen van de opleiding. Op basis daarvan kan gedefinieerd worden welk type onderzoek het beste bij de opleiding past. De commissie adviseert de opleiding in dat kader het onderzoek en de bijbehorende scriptie zo praktijkgericht en concreet mogelijk vorm te geven.

Beroepspraktijk

De relatie met de beroepspraktijk komt expliciet naar voren in de leerlijn Pedagogie, in de vorm van de stages. De omvang en complexiteit van de stages neemt gedurende de opleiding toe. Studenten leren in de eerste twee jaar kinderen waarnemen en omgaan met lesvoor- en nabereiding. Ook verzorgen studenten in de eerste twee jaar lessen in alle leeftijdsfasen. De eerste twee jaar omvatten een lintstage van één dag per week gedurende een periode van elf weken. Studenten worden daarin begeleid middels het vak Antroposofisch Mensbeeld en door de betreffende docent. De eerstejaars lintstage vindt plaats in de onderbouw en in de kleuterklas, de tweedejaars stage in de bovenbouw.

Tijdens de blokstages (van acht weken) in het derde en vierde jaar wordt van studenten verwacht dat zij zelfstandig de lessen verzorgen. In deze stages wordt verwacht dat lesopbouw, didactische vaardigheden en het inhoudelijk gekozen repertoire in de lessen

naar voren komen. In het derde en vierde jaar zijn de stages niet alleen gericht op de eigen handeling en de kinderen maar ook op de gehele lesorganisatie, van voorbereiding tot afstemming met de begeleidende pianist en andere docenten.

De kritische reflectie stelt dat tijdens de stages de inhoud van de pedagogisch-didactische vakken die op dat moment behandeld wordt, centraal staat. Ook is de inhoud van de stage gerelateerd aan de eerder genoemde motto's.

Naast bovengenoemde stages kent de opleiding in de eerste twee jaar de zogenaamde werkveldstages, in beide jaren drie stages. In het eerste jaar maken studenten tijdens de werkveldstages kennis met de onderbouw en de kleuterklas, in het tweede jaar met de bovenbouw. Studenten krijgen in beide jaren de opdracht leerlingen waar te nemen en lesactiviteiten met de klas en individuele leerlingen uit te voeren. De andere werkveldstages omvatten de jaarlijkse uitwisseling met Duitse studenten uit Witten en bezoek aan een internationaal euritmiefestival in Zwitserland en de euritmistage voor volwassenen. Bij het internationale festival in Zwitserland geven studenten, als afsluiting van de opleiding, presentaties van het eigen werk. Tot slot omvat de eerste twee jaar een door studenten zelf te organiseren stage waarbij ze in een lessenreeks verschillende euritmische oefeningen aan volwassenen overdragen. In het eerste jaar is dit aan één volwassene, in het tweede jaar is dit aan twee of meer volwassenen.

Aan elke stage ligt een stageovereenkomst ten grondslag. Daarin worden de wederzijdse verwachtingen en de stageopdracht vastgelegd. In het stagebeoordelingsformulier worden de leertaken en competenties van de stage benoemd en beoordeeld. Door middel van tussentijdse stagebesprekingen op de stageplek en evaluaties achteraf wordt de kwaliteit van de stage geborgd. Om de kwaliteit van de begeleiding op de stageplek te verbeteren is de opleiding voornemens een jaarlijkse studieconferentie te organiseren voor studenten en hun stagebegeleiders. De commissie ondersteunt dit voornemen.

De studenten met wie de commissie gesproken heeft, waarderen de langere lintstages. Daardoor leren zij theorie en praktijk nog beter aan elkaar te koppelen. Studenten hebben over het algemeen

geen moeite met het vinden van een stageplek. Het beperkte aantal studenten draagt daaraan bij. Indien nodig hebben docenten een overzicht van mogelijke stagescholen. De studenten zijn eveneens positief over de verhuizing van de opleiding naar Leiden. Ondanks onbekendheid met het vakgebied reageren medestudenten in de regel positief op de euritmie.

Studenten hebben tijdens de visitatie tevens aangegeven dat het programma met ingang van het nieuwe studiejaar geïntensiveerd is. Dit komt vooral tot uitdrukking in de verslagen die ze moeten schrijven. Dit biedt volgens de studenten een verdieping in hun vakgebied. Door het schrijven van (reflectie)verslagen worden ze gedwongen een verbinding te maken naar de euritmie. De studenten vinden dit belangrijk in de voorbereiding op de beroepspraktijk.

De alumni met wie de commissie tijdens de visitatie gesproken heeft, zijn over het algemeen tevreden over het programma dat zij gevolgd hebben. Zij voelen zich in voldoende mate voorbereid op de beroepspraktijk en vinden tegelijkertijd dat ze als beginnend docent nog veel te leren hebben (of hadden). Tevens vinden de alumni de invoering van lintstages positief. Daardoor kunnen studenten het geleerde direct toepassen in de stage en er vervolgens tijdens de lessen op reflecteren. Vanwege het beperkte aantal beschikbare banen hebben alumni vaak kleine aanstellingen, veelal op freelance basis. Alumni hebben in dat kader aangegeven dat in het programma meer aandacht kan zijn voor ondernemerschap. Docenten hebben in dat kader aangegeven dat ondernemerschap inmiddels als apart vak is opgenomen in het programma. Ook komt dit naar voren bij de jaarfeesten en de eurimietournee die studenten zelf organiseren.

De visitatiecommissie heeft de literatuur van de opleiding ingezien en is van mening dat de opleiding actuele en relevante literatuur gebruikt van voldoende niveau. De opleiding vindt het belangrijk dat euritmisten een brede kennis hebben op het gebied van dichtkunst en muziek. Dit betekent dat verwacht wordt dat studenten zich verdiepen in wereldliteratuur. Tijdens de visitatie bleek dat er geen specifieke wereldliteratuur voorgeschreven wordt door de opleiding. Onderdeel van de leerlijn Euritmie is het vak Esthetica. Daarin komt veel literatuur en poëzie aan de orde, met name van internationale dichters. Bovendien wordt in de onderdelen op het gebied

van poëtica gekeken naar de harmonie van teksten en het vertalen van teksten en poëzievormen naar euritmie.

Actueel

De commissie stelt tot haar tevredenheid vast dat het programma, indien nodig, wordt bijgesteld.

Het kleinschalige karakter van de opleiding zorgt voor directe interactie tussen docenten en studenten. Daardoor worden ervaringen met het onderwijs en mogelijke verbeteringen snel besproken en kortgesloten. Tijdens mondelinge jaarevaluaties bespreken docenten en studenten met elkaar het uitgevoerde onderwijs. In formele zin worden de modules één keer per vier jaar middels schriftelijke evaluaties geëvalueerd. Ook instrumenten als de Nationale Studenten Enquête worden gebruikt. De evaluatiecyclus is vastgelegd in een evaluatiekalender. Met het clustermanagement worden afspraken over streefscores gemaakt in de vorm van een managementcontract.

De studenten met wie de commissie gesproken heeft, voelen zich gehoord door de opleiding. Het kleinschalige karakter van de opleiding draagt daaraan bij. Tijdens de visitatie is naar voren gebracht dat ook de opleidingscommissie en de wekelijkse gesprekken met de studieloopbaanbegeleider daarin een rol spelen.

Tijdens de visitatie hebben vertegenwoordigers van het werkveld opgemerkt dat het belangrijk is om aansluiting te houden met de huidige generatie leerlingen. Ook omgevingsgerichtheid wordt daarbij belangrijk gevonden. De commissie constateert, tot haar tevredenheid, dat de opleiding op deze punten een aantal stappen heeft gezet. Desondanks raadt zij aan dit ook in de toekomst te blijven bewaken.

De commissie is nagegaan in hoeverre internationalisering onderdeel is van het programma. Dit komt onder andere naar voren het gebruik van internationale literatuur, de internationale instroom, de jaarlijkse uitwisseling met Duitse studenten uit Witten en de euritmieconferentie in Zwitserland waar studenten hun eindpresentatie laten zien. Ook vinden er geregeld internationale stages plaats (met name in Duitsland). De commissie komt tot de conclusie

dat internationalisering in voldoende mate onderdeel van het programma is.

Didactisch concept

De visie op leren van de hogeschool heeft als vertrekpunt 'leren begint met persoonlijk contact'. De kritische reflectie stelt dat dit ook een belangrijk uitgangspunt is voor de opleiding Docent Dans/Euritmie. Studenten worden binnen deze visie opgeleid tot zelfstandige en ondernemende professionals. De sturing van docenten neemt gedurende de opleiding af en studenten krijgen mogelijkheden om te leren denken over de grenzen van hun eigen opleiding heen. De kritische reflectie vermeldt dat de euritmiedocent in zijn doelstelling altijd verbonden is met maatschappelijke verantwoordelijkheid. Tijdens de stages ervaren studenten de verantwoordelijkheid voor het opgroeiende kind en hun plek in de school.

Binnen de opleiding wordt de visie van de hogeschool ook vertaald in werkplekleren. Dit betekent dat vakdidactiek en vakinhoud met elkaar verbonden worden en integraal toegepast worden in de beroepspraktijk (tijdens de stages). Tijdens de stages laten studenten zien hoe zij invulling geven aan de beroepscompetenties van de docent dans/euritmie.

De opleiding vindt het belangrijk dat studenten in aanraking komen met werkvormen die zij zelf in de praktijk kunnen gebruiken. Binnen de opleiding wordt gebruik gemaakt van werkvormen als werkcolleges, verwerkingsopdrachten/zelfstudie, oefeningen, hoorcolleges, peer assessments, overkoepelende leerjaarproducties, integrale opdrachten (groepspresentaties, solopresentaties, referaten), plenaire themabijeenkomsten, excursies, conferenties en studiedagen. Voor vaardigheidstrainingen maakt de opleiding gebruik van een vast stramien: instructie en inhoudelijke verwerking (oefenen), reflectie en zelfstandig uitvoeren.

De voltijdvariant heeft in de eerste twee jaar 19 contacturen per week, in het derde en vierde jaar is dit 17 uur. Het aantal contacturen in de deeltijdvariant is gemiddeld 13 uur per week.

De commissie stelt vast dat de opleiding een adequaat didactisch concept hanteert. Het kleinschalige

karakter van de opleiding zorgt voor zeer directe en persoonlijke interactie tussen docenten en studenten.

Samenhang

De commissie concludeert dat de samenhang in het programma wordt geborgd door de drie leerlijnen, de motto's en de stages. Met de stages wordt de praktijkcomponent van de opleiding geborgd. De stages zijn gerelateerd aan de methodisch didactische aspecten die in die periode centraal staan.

De commissie heeft tijdens de visitatie geconstateerd dat studenten en docenten de samenhang in de opleiding en het vakgebied kunnen benoemen. De commissie vindt dat positief. Studenten hebben desgevraagd opgemerkt dat het vak van docent nauw verbonden is met dat van euritmist. Het is niet mogelijk een docent euritmie te zijn zonder tevens een euritmist te zijn. En de pedagogisch-didactische vaardigheden zijn noodzakelijk om de euritmie aan kinderen te kunnen overdragen. Ook docenten hebben opgemerkt dat de opleiding primair gericht is op het leren overbrengen van euritmie en kunstvaardigheid naar kinderen. Het artistieke en het pedagogische zijn daarin direct met elkaar verbonden.

Studeerbaarheid

De commissie stelt vast dat de opleiding de studielast evenredig verdeeld heeft over de verschillende jaren van de opleiding. Tijdens de visitatie heeft de commissie van studenten geen opmerkingen ontvangen over de studeerbaarheid en de studielast van het programma. De studenten waarmee de visitatiecommissie gesproken heeft, ervaren het programma als intensief. De opleiding vergt naast de contacturen veel zelfstudie op het gebied van euritmische vaardigheden, het voorbereiden van solo's of het maken van verslagen.

Studiebegeleiding

Studieloopbaanbegeleiding is als onderdeel van de leerlijn Onderzoek-omgeving, een jaarlijks terugkerend onderdeel van het programma. In de eerste drie jaar varieert de omvang van 1 tot 2 EC. In het laatste jaar heeft dit een omvang van 11 EC.

In dat kader wordt gebruikgemaakt van een portfolio. In het portfolio maken studenten hun ontwikke-

ling zichtbaar in relatie tot de opleidingscompetenties. Studenten verzamelen in het portfolio bewijzen als werkstukken, reflectieverslagen, bewijzen van deelname en actuele studiepuntenlijsten. Het portfolio heeft vooral een formatieve functie en wordt gebruikt als instrument om de voortgang van de student te monitoren. Het portfolio wordt tijdens de afstudeerfase afgetekend. Het portfolio wordt (nog) niet gebruikt als instrument om het eindniveau van studenten vast te stellen.

De studiebegeleider bespreekt met studenten hun portfolio en studievoortgang. Dit vindt plaats tijdens vier individuele gesprekken per jaar (één gesprek per onderwijsperiode) en wekelijkse groepsgesprekken met de gehele jaargroep. Studenten zijn, zo bleek tijdens de visitatie, positief over de begeleiding van hun studieloopbaanbegeleiders.

Studenten krijgen aan het einde van de propedeuse een bindend studieadvies, waarbij de norm ligt op 40 EC. Studenten worden tijdens de stage begeleid door de stagebegeleider en de stagementor (van de stage school).

De commissie waardeert de aandacht voor studieloopbaanbegeleiding en reflectie in het programma.

Instroom

De opleiding is toegankelijk voor studenten met een mbo-4,- havo- of vwo-diploma. Alle kandidaten leggen een toelatingsexamen af. Dit heeft als doel te onderzoeken of kandidaten geschikt zijn voor het vak euritmie, het beroep van docent en over voldoende bewegingsgeschiktheid beschikken. Ook wordt onderzocht of studenten een bewuste keuze maken voor de vrijeschool pedagogie zoals die door de opleiding gehanteerd wordt. Het toelatingsexamen bestaat uit een auditie, waarbij de bewegingsgeschiktheid en de aanleg van euritmie wordt getoetst, een beoordeling van het CV en een gesprek met de toelatingscommissie. Tijdens dit gesprek wordt met kandidaten onder andere gesproken over hun motivatie voor het beroep en de opleiding en hun interesse in en affiniteit met cultuur, poëzie, klassieke muziek en het antroposofische mensbeeld.

In studiejaar 2013–2014 zijn 17 studenten ingestroomd (vier in het voltijdsprogramma, drie in het deeltijdprogramma en tien in het vrijstellingspro-

gramma). In het huidige studiejaar zijn 11 studenten ingestroomd (drie in het voltijdsprogramma en acht in het vrijstellingsprogramma). De studenten zijn afkomstig uit Nederland, België, Duitsland, Rusland, Letland en Portugal.

Docenten

De kritische reflectie stelt dat bij de opleiding negen vaste docenten betrokken zijn. Daarnaast wordt veel gebruik gemaakt van freelance docenten. De freelance docenten zijn werkzaam in de beroepspraktijk.

Het totale docententeam heeft een omvang van 6,15 fte. Daarnaast beschikt de opleiding over twee pianisten (0,95 fte) voor de begeleiding en twee coupeuses (0,75 fte) voor de kostuums. De opleiding kent een docent:student ratio van 1:6.

De vaste docenten en de onderwijsmanager participeren in het tweewekelijkse teamoverleg. Tijdens dit overleg wordt ingegaan op inhoudelijke en organisatorische zaken. De docenten hebben daarnaast een wekelijks overleg om tussentijdse operationele zaken te bespreken. De kritische reflectie vermeldt dat drie keer per jaar een conferentie wordt belegd waar meer omvangrijke onderwerpen worden besproken zoals onderwijsvisie en curriculumvernieuwing.

De opleiding kent een jaarlijkse cyclus van functionerings- en beoordelingsgesprekken. Met ingang van studiejaar 2014–2015 wordt daar, conform het beleid van Hogeschool Leiden, het doelgesprek aan toegevoegd. Tijdens het doelgesprek staat het door de docent opgestelde persoonlijk ontwikkelplan centraal. Aan de hand van dit plan en module-evaluaties worden afspraken over professionalisering en ontwikkeling gemaakt. Deze afspraken komen terug tijdens de gesprekscyclus. De hogeschool heeft als doel dat in 2015 80% van haar docenten op masterniveau opgeleid is. Bij de opleiding Docent Dans/Euritmie beschikken alle docenten met een vaste aanstelling over een opleiding op masterniveau.

In de gesprekken met de studenten heeft de visitatiecommissie ervaren dat de studenten zeer tevreden zijn over hun docenten. Studenten waarderen

het kleinschalige karakter van de opleiding, de begeleiding van en het directe contact met hun docenten. Studenten zijn eveneens positief over de inzet van freelance docenten. Daardoor krijgen ze een goed beeld van de beroepspraktijk.

De commissie heeft tijdens de visitatie enthousiaste en deskundige docenten gezien. Het is de commissie tijdens de visitatie opgevallen dat ook bij de docenten het mens-zijn van de student voorop staat. De commissie vindt dit positief en passend bij de antroposofische uitgangspunten van de opleiding.

Faciliteiten

De opleiding is per april 2014 verhuisd naar de locatie van Hogeschool Leiden te Leiden. Voor de drie opleidingen van de hogeschool gericht op vrijeschool pedagogie (naast de opleiding tot Docent Dans/Euritmie ook de opleiding tot Docent Muziek en de Vrijeschool Pabo) heeft de hogeschool een aantal speciale faciliteiten. Zo is er een antroposofisch ontmoetingsplein ingericht met daarbij een docentenkamer en flexplekken voor docenten. Daarnaast is voor de opleidingen Docent Dans/Euritmie en Docent Muziek een uitvoeringslokaal (inclusief podium) en twee danslokalen ingericht en zijn er opslagruimtes voor kleding en decor.

Studenten maken verder gebruik van de voorzieningen van het gehele gebouw, waaronder lokalen, projectruimtes, servicedesk, ICT en audiovisuele dienst, studentendecanaat, mediacentrum en dergelijke. Op basis van de bestudeerde documentatie en het visitatiebezoek concludeert de commissie dat de faciliteiten adequaat zijn en passen bij de opleiding. Studenten en docenten hebben ook de beschikking over een elektronische leeromgeving. Studenten kunnen daar alle informatie vinden over het programma. Tijdens de visitatie is duidelijk geworden dat de beschikbaarheid van geschikte oefenruimtes verbeterd is. Er zijn nieuwe ruimtes beschikbaar gemaakt en deze zijn ook 's avonds te gebruiken. Studenten kunnen in Den Haag gebruik blijven maken van het oude gebouw. Tijdens de visitatie bleek eveneens dat in de komende periode twee nieuwe euritmie-lokales zullen worden ingericht.

3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties als **voldoende**. De landelijk vastgestelde competenties spelen een centrale rol bij de toetsing. Zij vormen de kapstok van het beoordelingssysteem en zijn door de opleiding vertaald in deelcompetenties en rubrics. Het realiseren van de eindkwalificaties en het bachelorniveau worden vastgesteld in de eindstage, de scriptie en de euritmische eindpresentatie. De commissie heeft vastgesteld dat de bestudeerde scripties van studiejaar 2013–2014 van voldoende niveau zijn en dat derhalve de beoogde eindkwalificaties en het bachelorniveau gerealiseerd worden.

De commissie stelt vast dat de examencommissie voldoet aan de wettelijke eisen. De commissie waardeert de aandacht voor professionalisering van docenten op het gebied van toetsing. De opleiding maakt gebruik van voldoende gevarieerde toetsvormen, die aansluiten bij de drie onderscheiden leerlijnen. Het vier-ogenprincipe wordt consequent toegepast en er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van rubrics. De commissie vindt dat daarmee de transparantie van de toetsing en beoordeling wordt verhoogd. De commissie ziet wel grenzen aan het gebruik van rubrics in een kunstzinnige opleiding en raadt de opleiding daarom aan om hier de juiste balans in te blijven bewaken.

Valide en betrouwbaar

De kritische reflectie stelt dat het toetsbeleid van de opleiding is gebaseerd op het toetsbeleid van de hogeschool. De hogeschool heeft in dat kader vier uitgangspunten gedefinieerd:

- 1) toetsen sturen het leerproces van de student;
- 2) toetsen en leerdoelen zijn onlosmakelijk verbonden;
- 3) toetsen zijn noodzakelijk voor het competentiegericht leren;
- 4) toetsen zijn onderdeel van een kwaliteitscyclus. Verwacht wordt dat alle opleidingen beschikken over een toetsplan, waarin beschreven wordt hoe het systeem van toetsen en beoordelen is vormgegeven.

De opleiding Docent Dans / Euritmie gaat in haar visie op toetsing uit van de volgende uitgangspunten: 1) de docent als kunstenaar, 2) ik-ontwikkeling 3) onderzoekende houding en 4) mens, school en gemeenschap. Het eerste uitgangspunt, de docent als kunstenaar, heeft de opleiding toegepast bij het ontwikkelen van rubrics voor de vakken die gericht zijn op kunstaspecten en praktijkvaardigheden. Be-

langrijke kunstzinnige aspecten als waarnemen, ontwikkelen en bevorderen van de creativiteit hebben geleid tot de verschillende rubrics. Het tweede uitgangspunt, de ik-ontwikkeling, impliceert dat de student gewezen wordt op zijn eigen ontwikkeling. Formatieve toetsing en reflectie spelen daarbij een belangrijke rol. Het derde uitgangspunt, de onderzoekende houding, betekent dat de student uitgedaagd wordt vragen te stellen vanuit de intrinsieke beweging van het euritmische proces. Daarbij gaat het eveneens om de vraag wat de theorie betekent in de eigen context van de student. Het vierde uitgangspunt gaat ervanuit dat de opleiding en studenten samen deel uitmaken van een gemeenschap en dat studenten elkaar beoordelen op het functioneren binnen deze gemeenschap.

De kritische reflectie vermeldt dat alle docenten in studiejaar 2013–2014 scholing op het gebied van toetsing en beoordeling gevolgd hebben en daarmee de Basiskwalificatie Examinering (BKE) hebben behaald. Tijdens deze scholing hebben docenten onder andere de toetsen voor hun eigen vak ontwikkeld en elkaar feedback gegeven. De toetsen zijn ook beoor-

deeld door een onderwijskundige. Tijdens de visitatie is gebleken dat docenten de scholing op het gebied van toetsing als zeer verhelderend hebben ervaren.

Bij de implementatie van het toetsbeleid is de opleiding afgelopen studiejaar ondersteund door een toetsdeskundige van het cluster Educatie. Alle docenten zijn eveneens geschoold op het gebied van onderzoeksvaardigheden. Het cluster Educatie heeft het voornemen om de leden van de toets- en examencommissie in studiejaar 2014–2015 te scholen op het niveau van de senior kwalificatie examinering.

De opleiding hanteert het vier-ogenprincipe. Per toets wordt een toetsmatrijs opgesteld waarin duidelijk wordt op welk niveau de toetsdoelen getoetst worden. De kritische reflectie stelt dat voor docenten checklists beschikbaar zijn voor het opstellen van open en meerkeuzevragen. Daarnaast heeft de opleiding voor alle toetsen (kennis- en vaardigheids-toetsen) een nakijkmodel opgesteld. Dit kan ook de vorm hebben van zogenaamde rubrics. De opleiding wil daarmee de betrouwbaarheid van de beoordeling vergroten. Vaardigheidstoetsen worden altijd beoordeeld door minimaal twee docenten.

De commissie heeft tijdens de visitatie met diverse betrokkenen gesproken over het gebruik van rubrics. De rubrics passen volgens de opleiding bij de wijze van toetsing van de opleiding, waarbij gedragsindicatoren altijd een belangrijke rol hebben gespeeld. De rubrics worden gebruikt bij zowel formatieve als summatieve toetsing en geven studenten inzicht in de criteria waarop zij beoordeeld worden.

De commissie realiseert zich dat door het gebruik van rubrics de transparantie van de toetsing en beoordeling wordt vergroot. Tegelijkertijd is zij van mening dat de rubrics kunnen leiden tot een 'afvinklijst' voor docenten. Dat zou de commissie niet wenselijk vinden. Daarnaast is de commissie van mening dat bij een kunstopleiding het gebruik van rubrics niet altijd wenselijk hoeft te zijn. De commissie raadt de opleiding dan ook aan een juiste balans in het gebruik van rubrics te blijven bewaken.

Toetsvormen

De opleiding maakt gebruik van verschillende toetsvormen: portfolio, 360° feedback (bij kunstzinnige presentaties), intervisie (stagebespreking), tenta-

mens, werkstukken, referaten, essays, stageverslagen, stageopdrachten, reflectieverslagen en de scriptie.

Studenten hebben tijdens de visitatie bevestigd dat verschillende toetsvormen worden ingezet. Zo wordt de euritmie getoetst middels een showcase, solo of presentatie. Daarnaast wordt een kennistoets gebruikt om de oefeningen van de afgelopen periode te toetsen en schrijven studenten een reflectieverslag. Het reflectieverslag bespreken ze met hun studieloopbaanbegeleider. De studieloopbaanbegeleider brengt dan ook de feedback van de verschillende docenten in.

De stage wordt beoordeeld door de stagebegeleider (opleidingsdocent) en de stagementor (op de stageschool). De stagementor geeft een adviesbeoordeling, die wordt afgestemd met de stagebegeleider die als examinerator de eindbeoordeling geeft. Elke stage wordt aan de hand van een beoordelingsformulier beoordeeld op zestien onderdelen. Beoordelingscriteria zijn onder andere leerplan, lesopbouw, bewegingsrepertoire, algemene didactiek en vermogen tot reflectie op het eigen pedagogisch-euritmisch handelen.

De commissie is positief over de variëteit aan toetsvormen die de opleiding hanteert. Deze passen naar haar mening bij het karakter van de verschillende leerlijnen.

Bij standaard 2 heeft de commissie vastgesteld dat de pedagogisch-didactische vaardigheden en de euritmievaardigheden verweven zijn in het gehele programma. De commissie raadt de opleiding in dat kader aan te onderzoeken of het mogelijk is deze twee typen vaardigheden ook in samenhang te toetsen.

Examencommissie

De hogeschool heeft per studiejaar 2013–2014 een clusterbrede examencommissie ingesteld. De taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie staan beschreven in de Onderwijs- en Examenregeling. De examencommissie is verantwoordelijk voor de borging van de kwaliteit van toetsen en examens. De examencommissie voert steekproefsgewijze controles uit. Daarnaast ziet de examencommissie toe op de correcte uitvoering van het Onderwijs- en Examenreglement en wijst zij examinatoren aan. De

examencommissie (in de persoon van het externe lid) beoordeelt scripties van de opleiding.

Het cluster Educatie kent een eveneens clusterbrede toetscommissie. De toetscommissie heeft als primaire taak het verbeteren van de kwaliteit van de toetsing en heeft daarin een adviserende, begeleidende en controlerende rol. De toetscommissie beoordeelt onder andere steekproefsgewijs de kwaliteit van gemaakte toetsen en de bijbehorende beoordelingsformulieren.

Tijdens de gesprekken met de vertegenwoordigers van de examencommissie en de toetscommissie is naar voren gebracht dat de examencommissie een jaarverslag opstelt. Ook is duidelijk geworden dat leden van de toetscommissie niet de eigen toetsen beoordelen.

De commissie concludeert dat de examencommissie voldoet aan de wettelijke kaders. Zij vindt het positief dat de opleiding recentelijk de professionalisering van docenten op het gebied van toetsing en de verdere ontwikkeling van de toetsen ter hand genomen heeft.

Studentbeeld

Studenten worden via de studiegids en de modulebeschrijvingen geïnformeerd over de leerdoelen, toetsvormen en toetscriteria. Ook de rubrics zijn voor studenten beschikbaar.

Studenten kunnen na bekendmaking van het cijfer, hun gemaakte toetsen inkijken en/of bespreken met hun docent. Bij de vaardigheidstoetsen krijgen studenten feedback van hun docent. In het gesprek dat de visitatiecommissie voerde met studenten (en alumni), werd duidelijk dat zij weten wat van hen verwacht wordt inzake toetsing. De criteria staan vermeld in de studiegids en op het beoordelingsformulier. Tijdens de visitatie bleek dat studenten ook op de hoogte zijn van de competenties waarvoor opgeleid wordt.

Gerealiseerd eindniveau

Tijdens het visitatiebezoek heeft de visitatiecommissie diverse toetsen en opdrachten bestu-

deerd en geconcludeerd dat deze van voldoende niveau zijn.

Het eindniveau van de opleiding wordt bepaald door de afstudeerstage en het stageverslag, de scriptie en de eindpresentatie. De kritische reflectie stelt dat per onderdeel beoordelingsformulieren met indicatoren en een vastgestelde cesuur beschikbaar zijn.

De afstudeerstage wordt afgerond met een stageverslag. De afstudeerstage wordt op dezelfde wijze beoordeeld als de andere stages. Zoals eerder opgemerkt wordt het portfolio in de afstudeerfase afgetekend. Het portfolio speelt inhoudelijk gezien (nog) geen rol in de beoordeling van het eindniveau.

De (euritmische) eindpresentatie omvat een tournee die door studenten zelf inhoudelijk en praktisch georganiseerd wordt. Dit betekent dat ook de begroting sluitend dient te zijn. De leerlijn euritmie wordt afgerond met twee solo's en een groepsvoorstelling. De beoordeling vindt plaats aan de hand van een beoordelingsformulier en rubrics. Deze zijn voor studenten inzichtelijk. Per rubric is een toelichting opgesteld.

De scriptie omvat (met ingang van studiejaar 2013–2014) een (beperkt) literatuuronderzoek en een empirisch onderzoek (dat tijdens de stage wordt uitgevoerd). De scriptie, de presentatie over het onderzoek en het mondelinge eindexamen worden elk apart beoordeeld, met behulp van een beoordelingsformulier.

Bestudeerde scripties

In de kritische reflectie wordt opgemerkt dat de opleiding in het afgelopen studiejaar de eisen aan de afstudeerscripties heeft aangescherpt teneinde het niveau te verhogen. Een interne audit gaf daartoe aanleiding. In dit kader is de aard van het afstudeeronderzoek veranderd en is de begeleiding verbeterd. Ten behoeve van dit laatste zijn alle docenten geschoold op het gebied van onderzoeksvaardigheden en het begeleiden van afstudeeronderzoek. De lessen op het gebied van onderzoek en de begeleiding van studenten in de afstudeerfase is in deze periode belegd bij twee docenten van de Pabo. Deze docenten hebben ook de docentenscholing op het gebied van onderzoeksvaardigheden verzorgd. Studenten in de afstudeerfase hebben in deze periode extra onderwijs op het gebied van onderzoeksvaardigheden

gehad. Met ingang van studiejaar 2014–2015 verzorgen de eigen docenten de onderzoeksvakken en de begeleiding van de afstudeerders.

Op basis van de voorafgaande aan de visitatie beoordeelde scripties (negentien) deelt de commissie de opvatting van de opleiding dat het niveau van de scripties verhoogd kan worden. Dit geldt alleen voor de scripties die voor 2013 afgerond zijn. De commissie is van mening dat deze scripties met name een weerslag geven van een persoonlijke reis. De commissie heeft in deze scripties een aantal tekortkomingen gesignaleerd, zoals het ontbreken van een heldere onderzoeksvraag en het slechts beperkte gebruik van relevante literatuur.

De visitatiecommissie heeft daarom tijdens de visitatie acht extra scripties bestudeerd. Deze scripties zijn afgerond in studiejaar 2013–2014. De commissie vond al deze scripties van voldoende niveau. De effecten van de doorgevoerde verbetermaatregelen zijn duidelijk zichtbaar.

Op basis van de extra bestudeerde scripties, de genomen maatregelen om het niveau structureel te verhogen en de meer structurele inbedding van het onderwijs op het gebied van onderzoek (zie ook standaard 2) concludeert de commissie dat de afgestudeerden voldoen aan het bachelorniveau dat van hen verwacht wordt.

Bijlagen

Bijlage 1 Visitatiecommissie

Overzicht panelleden

Naam (inclusief titulatuur)	Rol (voorzitter / lid / student-lid)	Domeindeskundige (ja / nee)
Drs. R. van Aalst	voorzitter	nee
M. Akkerman	lid	ja
S. van Boetzelaer	lid	ja
M.C.A.M.M. Rutten	lid	ja
J. Fabriek	student	nee

III Secretaris/Coördinator

Naam (inclusief titulatuur)	Gecertificeerd d.d.	
Drs T. Busing	2010	

IV Korte functiebeschrijving van de panelleden (1 regel)

1	Raoul van Aalst is manager control & audit bij TenneT
2	Marina Akkerman voert vele international euritmieprojecten uit
3	Susanne van Boetzelaer is docent Euritmie aan de Freie Waldorfschule Oberberg/ Gummersbach
4	Marc Rutten is docent aan het Conservatorium Maastricht
5	Jildou Fabriek studeert B Taal en Cultuur aan de UU

V Overzicht deskundigheden binnen panel¹

Deskundigheid	De deskundigheid blijkt uit:
a. deskundigheid ten aanzien van de ontwikkelingen in het vakgebied	Mevrouw Akkerman voert internationale euritmieprojecten uit, onder andere in Duitsland, Frankrijk en Rusland. De heer Rutten is afdelingshoofd bij de hogescholen Zuyd, en verricht onderzoek naar muziekeducatie. Tevens is hij verantwoordelijk voor ontwikkeling van het curriculum.
b. internationale deskundigheid	Mevrouw Akkerman voert internationale euritmieprojecten uit, onder andere in Frankrijk, Duitsland en Rusland. Mevrouw Van Boetzelaer is docent aan een middelbare school in het Duitse Gummersbach. De heer Rutten is betrokken bij curriculumontwikkeling voor conservatorium Amman, Jordanië in het kader van het project Music in Middle East.
c. werkvelddeskundigheid in het voor de opleiding relevante beroepenveld	Mevrouw Akkerman voert (inter)nationale euritmieprojecten uit, onder andere in Duitsland, Frankrijk en Rusland. Mevrouw Van Boetzelaer is docent aan een middelbare school in het Duitse Gummersbach. De heer Rutten is afdelingshoofd aan het Conservatorium Maastricht en Onderwijsontwikkelaar en lid werkgroep Projecten Primair Onderwijs en Speciaal Onderwijs.
d. ervaring met het geven en ontwikkelen van onderwijs op het desbetreffende opleidingsniveau en deskundigheid ten aanzien van de door de opleiding gehanteerde onderwijsvorm(en) ²	Mevrouw Akkerman is euritmiedocent aan de Haagse Vrije School. Mevrouw Van Boetzelaer is docent aan een middelbare school in het Duitse Gummersbach. De heer Rutten is afdelingshoofd en tevens docent aan het Conservatorium Maastricht.

¹ N.B. De secretaris is GEEN panellid

² Hieronder worden bijvoorbeeld verstaan afstandsonderwijs, werkplekgerelateerd onderwijs, flexibel onderwijs, competentiegericht onderwijs of onderwijs voor excellente studenten.

e. visitatie- of auditdeskundigheid	De heer Van Aalst treedt met grote regelmaat op als voorzitter van visitatiepanels. De heer Rutten was betrokken als panellid bij diverse visitaties aan conservatoria.
f. studentgebonden deskundigheid	Mevrouw Fabriek studeert aan de UU, tevens is zij actief bij studievereniging en in diverse universiteitsbladen.

Bijlage 2 Programma visitatie

Dag 1, 2 september 2014

Tijd	Gesprekspartners	Naam	Functie
12.30	Ontvangst auditcommissie		
12.30 – 14.00	<i>Werklunch en intern overleg</i>		
14.00 – 14.45	Management	Arjette van Noort	Onderwijsmanager ODDE & ODM
		Robert Viëtor	Directeur lerarenopleidingen, cluster Educatie
14.45 – 15.15	Showcase Docent Muziek		
15.15 – 15.45	Showcase Docent Dans/ eurutmie		
15.45 – 16.15	Inloopspreekuur		
16.15 – 17.00	Toets- en examencommissie	Paula Bouw	Voorzitter Examencommissie
		Bart Jeroen Kool	Toetscommissie
		Reyer Ploeg	Toetscommissie
		Wybren Scheepsma	Voorzitter Toetscommissie
		Jur de Vos	Examencommissie
17.00 – 17.15	<i>Terugkoppeling van eerste bevindingen, bepalen aandachtspunten dag 2</i>		

Dag 2, 3 september 2014

Tijd	Gesprekspartners	Naam	Functie
09.00 – 09.30	Inloop commissie		
09.30 – 10.30	Docenten van de opleiding Docent Muziek	Fenneken Francken	Docent ODM
		Magali Muller-Peddinghaus	Docent ODM
		Reyer Ploeg	Docent ODM
		Jur de Vos	Docent ODM
		Bob Wijnen	Docent ODM

10.30	Studenten van de	Gerdien van Alkemade	Student ODM, afstudeerfase
-------	------------------	----------------------	----------------------------

– 11.30	opleiding Docent Muziek (incl. OC)	Luis Bautista	Student ODM, hoofdfase 2
		Froukje van Ham	Student ODM, hoofdfase 1
		Marijke Pauw	Student ODM, hoofdfase 2
		Mirjam Tideman	Student ODM, hoofdfase 1
		Sara Weeda	Student ODM, hoofdfase 2
		Licia van Wijngaarden	Student ODM, hoofdfase 1
		Mariëlle van Wouw	Student ODM, hoofdfase 2
		Lea Zantinge	Alumna ODM 2013
11.30 – 13.00	Aanvullend onderzoek, lunch en documentenbeoordeling		
13.00 – 14.00	Docenten van de opleiding Docent Dans/euritmie	Afra Cnoops	Docent ODDE
		Vincent Harry	Docent ODDE
		Baptiste Hogrefe	Docent ODDE
		Bart-Jeroen Kool	Docent ODDE
		Djenna Storm	Docent ODDE
		Geesiena Stradmeijer	Docent ODDE
14.00 – 15.00	Studenten van de opleiding Docent Dans/euritmie (incl. OC)	Magdalena Ehlen	Student ODDE, voltijd, afstudeerfase
		Ellen Freijser	Student ODDE, deeltijd, propedeuse
		Marthy Hecker	Student ODDE, voltijd, hoofdfase 1
		Yvette Husmann	Student ODDE, voltijd, afstudeerfase
		Veerle Linders	Student ODDE, voltijd, hoofdfase 2
		Niniane Potgiesser	Student ODDE, voltijd, hoofdfase 2
		Renate Verwer	Student ODDE, deeltijd, propedeuse
		Dorien van Zanten	Student ODDE, voltijd, hoofdfase 1
15.00 – 16.00	Werkveld en alumni	Mevr. S. Asselbergs	Lid werkveldcommissie ODM
		Dhr. S. Boogert	Lid werkveldcommissie ODM
		Mevr. B. van Oers	Lid werkveldcommissie ODDE
		Mevr. S. Potgiesser	Alumna ODDE
		Mevr. A. Storm	Lid werkveldcommissie ODDE
		Dhr. P. Vliëks	Lid werkveldcommissie ODM
		Dhr. P. Westerink	Alumnus ODDE
		Dhr. M. Willms	Alumnus ODM
16.00 – 17.30	Aanvullend onderzoek, formuleren conclusies		
17.30 – 18.00	Terugkoppeling bevindingen		

Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens

Kwantitatieve gegevens van de opleiding

Onderstaande gegevens over in-, door- en uitstroom van studenten zijn afkomstig uit de bestanden van Hogeschool Leiden, stand op 1 februari 2014. De verschillende tabellen zijn gebaseerd op cohorten van studenten die in een bepaald jaar instromen, zoals gedefinieerd voor Hogeschool Leiden: De beginpopulatie van een cohort bestaat uit studenten die instromen in de propedeutische fase in september. De overige instromende studenten worden niet in dit cohort opgenomen. Studenten die hun studie onderbreken en later weer terugkomen worden als uitval-ler gekwalificeerd.

Instroom propedeuse (aantallen)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Voltijd	2	10	6	3	11	4
Deeltijd				1	2	3

Propedeuserendement na 1 jaar (%)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Voltijd	0%	20%	17%	67%	nnb	
Deeltijd				nnb	nnb	

Propedeuserendement na 2 jaar (%)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Voltijd	100%	40%	33%	67%	
Deeltijd					

Uitval 1e opleidingsjaar (%)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Voltijd	0%	40%	17%	33%	27%
Deeltijd				0%	0%

Uitval hoofdfase (%)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Voltijd	nb	30%	60%	nnb	
Deeltijd				100%	

Instroom hoofdfase vrijstellingsprogramma (aantal)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Vrijstelling	19	18	16	11	12

Diplomarendement vrijstellingsprogramma (%)

Opleidingscohort	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Voltijd	50%	30%	17%
Deeltijd			
vrijstelling	90%	100%	100%

Docent-studentratio

Binnen de Opleiding Docent Dans/euritmie is tijdens studiejaar 2013-2014 een docent-studentratio gerealiseerd van 1 op 6.

Docenten

<i>Aantal</i>	<i>fte</i>
9	6,15

Opleidingsniveau docenten (%)

<i>Bachelor</i>	<i>Master</i>
0%	100%

Contacturen binnen- en buitenschools programma Voltijd (gemiddeld aantal per week)

Contacturen VOLTIJD (gemiddeld aantal)	<i>1^e jaar</i>	<i>2^e jaar</i>	<i>3^e jaar</i>	<i>4^e jaar</i>
Binnenschools	19	19	17	17
Buitenschools (werkpleklers)	6	6	8	8

De zelfstudieuren zijn onder te verdelen in:

- euritmische oefentijd ($\pm$ 5 uur) zelfstandig verwerken van de lesstof
- schriftelijke werktijd ($\pm$ 6 uur) stage, reflectie, scriptieverslagen
- leestijd ($\pm$ 4 uur) verplichte literatuur.

Contacturen deeltijdprogramma

Contacturen:	Zelfstudie-uren:
Jaar 1: 17 uur	euritmisch: 3 uur, schriftelijk 4 uur, leestijd 3 uur
Jaar 2: 17 uur	euritmisch: 3 uur, schriftelijk 4 uur, leestijd 3 uur
Jaar 3: 17 uur	euritmisch: 3 uur, schriftelijk 4 uur, leestijd 3 uur
Jaar 4: 17 uur	euritmisch: 3 uur, schriftelijk 4 uur, leestijd 3 uur
Jaar 5: 17 uur	euritmisch: 3 uur, schriftelijk 4 uur, leestijd 3 uur
Jaar 6: 17 uur	euritmisch: 3 uur, schriftelijk 4 uur, leestijd 3 uur

Bijlage 4 Eindkwalificaties

Onderstaande eindkwalificaties vormen de basis voor de opleiding Docent Dans/euritmie van Hogeschool Leiden. De competenties zijn afgeleid van het Landelijk Profiel Docent Dans van het Netwerk Kunstvakdocentopleidingen (KVDO, 2011). Daarnaast is de Kennisbasis 2012 mede leidend voor de inhoud van het programma. De Dublin descriptoren en hbo-kwalificaties bepalen het hbo bachelor niveau. De vijf algemene competentiegebieden zijn afkomstig van het KVDO. De verbijzondering daarvan (a, b, c, etc.) is een geconcretiseerde uitwerking hiervan van en voor de opleiding Docent Dans/euritmie.

1. Artistiek competentiegebied

De kunstvakdocent kan als kunstenaar met een eigen visie artistiek werk creëren en het artistieke proces inclusief een breed scala aan ambachtelijke kennis en instrumentele vaardigheden toepassen in onderwijs waardoor lerenden de betekenis van kunst ervaren, geïnspireerd raken en een eigen artistiek proces doorlopen.

- a) Creatieve vermogens op het gebied van euritmische uitvoering, in het bijzonder met betrekking tot poëzie en muziek
- b) Beheersing van het euritmisch bewegingsinstrument
- c) Beheersing van het euritmisch bewegingsrepertoire (elementen en bewegingsstijlen) en vermogens tot een kunstzinnige toepassing daarvan
- d) Toepassing van de grondslagen van de euritmie in onderwijsverband
- e) Een basiscompetentie op het gebied van spraakvorming en muziek als voorwaardelijke vakken voor de euritmie

2. Pedagogisch-didactisch competentiegebied

De kunstvakdocent beschikt als docent over de juiste pedagogische en didactische kennis en vaardigheden om op professionele wijze voor de individuele lerenden en voor groepen lerenden waarmee hij werkt, een veilige en krachtige leeromgeving tot stand te brengen waarin hij hen begeleidt hun mogelijkheden en ambities te ontdekken en ontwikkelen.

- a) Inzicht in de ontwikkelingspsychologische visie van de vrijeschoolpedagogie, in het bijzonder in relatie tot het vak euritmie
- b) Vermogen om het euritmisch bewegingsrepertoire, de euritmische middelen en de didactische instrumenten af te stemmen op de ontwikkelingsfase van de leerling/cursist
- c) Vermogen om euritmie didactische activiteiten te hanteren binnen een interactieve (euritmie)pedagogische ontmoeting met de leerling/cursist

3. Sociaal (interpersoonlijk) competentiegebied

De kunstvakdocent heeft als docent en kunstenaar het vermogen een prettig leer- en werkklimaat te creëren waarin hij oog heeft voor persoonlijke relaties en waarin op een coöperatieve en constructieve manier door betrokkenen wordt gecommuniceerd en samengewerkt.

- a) Vermogen tot samenwerking
- b) Communicatief vermogen (mondeling, schriftelijk en audio-visueel)
- c) Organisatorische vaardigheden

4. Omgevingsgericht competent

De kunstvakdocent kan als docent en cultureel ondernemer relevante ontwikkelingen in de samenleving signaleren en onderzoeken en ziet daarin de kansen en mogelijkheden om op een zakelijke en georganiseerde wijze de verbinding te leggen met zijn leer- en werkomgeving.

- a) Vermogen tot oriëntatie op/onderzoek naar de (maatschappelijke) contexten van het vak en de beroepspraktijk
- b) Vaardigheden m.b.t. cultureel ondernemerschap

5. Vermogen tot zelfontwikkeling (kritisch-reflectief competentiegebied)

De kunstvakdocent heeft als startbekwaam beroepsbeoefenaar een kritische en onderzoekende houding richting zijn eigen (kunst)pedagogische en artistieke handelen, beroepsopvattingen en persoonlijke concepten en kan deze systematisch bijstellen ten bate van zijn persoonlijke en professionele ontwikkeling.

- a) Vermogen tot zelfreflectie
- b) Vermogen tot zelfsturing en situatief handelen
- c) Vermogen om zelfstandig en onderzoekend bronnen te benutten voor verdere inspiratie, ontwikkeling en een veelzijdige professionele deskundigheid

Bijlage 5 Programmaoverzicht

Docent dans/euritmie 2014-2015

Propedeuse

EC	Cursusnaam	Onderwijsperiode
17	Leerlijn Euritmie	
1,5	Euritmie vsp/odde	periode 1 2
6	Woord euritmie 1	periode 3 4
6	Tooneuritmie 1	periode 3 4
3,5	Staafeuritmie, Geometrische verschuivingen	periode 3 4
30	Leerlijn Pedagogie	
2	Antroposofie	periode 3 4
1	Vrijeschool Leerplan	periode 1
1	Kleuterspel	periode 1
2	Ontwikkelingspsychologie	periode 1 2
2	Didactiek	periode 2 3
1	Nederlands	periode 1 2
2	Rekenen	periode 1 2
1	Vertellen	periode 1 2
1	Spraak	periode 3
1	Muziek	periode 1 2
1	Schilderen	periode 1 2
1	Vormtekenen	periode 3 4
1	Handvaardigheid	periode 1 3 4
2	Werkveldstage	periode 1
3	Werkveldstage	periode 2
5	Euritmiestage	periode 3
3	Werkveldstage Forum Witten 1, Euritmiestage	periode 4
13	Leerlijn Reflectie-Omgeving	
2	Kunstbeschouwing	periode 2
2	ICT	periode 2 4
2	Jaarfeesten	periode 1 4
1	Projectieve Meetkunde	periode 2 4
1	Filosofie	periode 1
1	Stemvorming	periode 2
1	Koor	periode 1 2 3 4
1	SLB 1	periode 1 2 3 4
2	Onderzoek 1	periode 3
60	Totaal	

Docent dans/euritmie 2014-2015

Hoofdfase 1

EC	Cursusnaam	Onderwijsperiode
31	Leerlijn Euritmie	
4	Euritmie algemeen en Woordeuritmie 2a	Periode 1 2 3 4
10	Euritmie algemeen en Woordeuritmie 2b	Periode 1 2 3 4
4	Tooneuritmie 2a	Periode 1 2 3 4
7	Tooneuritmie 2b	Periode 1 2 3 4
4	Pedagogische euritmieoefeningen	Periode 1 2
2	Muziek 2	Periode 1 2 3 4
23	Leerlijn Pedagogie	
4	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek bovenbouw 1	Periode 3 4
3	Antroposofisch Mensbeeld 2	Periode 1 2 3 4
3	Spraakvorming 2	Periode 1 2 3 4
4	Werkveldstage	Stageperiode 1
4	Euritmiestage	Stageperiode 1
2	Werkveldstage/Euritmiestage	Stageperiode 3
3	Werkveldstage Forum Witten 2, Euritmiestage	Stageperiode 3 4
6	Leerlijn Reflectie-Omgeving	
2	SLB/Omgeving 2	Periode 1 2 3 4
4	Onderzoek 2	Periode 3 4
60	Totaal	

Docent Dans/euritmie 2014-2015

Hoofdfase 2

EC	Cursusnaam	Onderwijsperiode
27	Leerlijn Euritmie	
3	Euritmie algemeen en Woordeuritmie 3a	Periode 1 2 3 4
11	Euritmie algemeen en Woordeuritmie 3b	Periode 1 2 3 4
3	Tooneuritmie 3a	Periode 1 2 3 4
8	Tooneuritmie 3b	Periode 1 2 3 4
2	Muziek 3	Periode 1 2 3 4
27	Leerlijn Pedagogie	
14	Euritmiestage	Stageperiode 1 2
3	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek bovenbouw 2	Periode 1
3	Antroposofisch Mensbeeld 3	Periode 1 2 3 4
3	Spraakvorming 3	Periode 1 2 3 4
4	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek onderbouw 1	Periode 3 4
6	Leerlijn Reflectie-Omgeving	
2	SLB/Omgeving 3	Periode 1 2 3 4
4	Onderzoek 3	Periode 3 4
60	Totaal	

Docent dans/euritmie 2014-2015

Afstudeerfase

EC	Cursusnaam	Onderwijsperiode
20	Leerlijn Euritmie	
16	Groepspresentatie avondprogramma	Periode 3 4
4	Solopresentaties Woord- en Tooneuritmie	Periode 1 2 3 4
19	Leerlijn Pedagogie	
14	Euritmiestage	Stageperiode 1 2
3	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek bovenbouw 2	Periode 1
2	Spraakvorming 4	Periode 1 3
21	Leerlijn Reflectie-Omgeving	
11	SLB/Omgeving 4	Periode 1 2 3 4
10	Eindschrijft, Presentatie, Mondeling examen (Onderzoek 4)	Periode 1 2
60	Totaal	

1-jarige vrijstellingsprogramma:

Docent dans/euritmie		
Afstudeerfase zij-instroom ped. leerlijn		
EC	Cursusnaam	Onderwijsperiode
45	Leerlijn Pedagogie	
4	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek onderbouw Z	blok 1
4	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek middenbouw Z	blok 2
4	Pedagogische euritmie: Methodiek-didactiek bovenbouw Z	blok 2
3	Spraakvorming Z	blok 1 t/m 3
30	Euritmiestage Onderbouw, Middenbouw, Bovenbouw Z	blok 1 t/m 3
15	Leerlijn Reflectie-Omgeving	
5	SLB/Omgeving Z	blok 1 t/m 3
10	Eindschrijving, Presentatie, Mondeling examen (Onderzoek Z)	blok 1 t/m 3
60	totaal	

Bijlage 6 Bestudeerde documenten

- Kritische reflectie
- Scripties
- Toetsen
- Toetsbeleid
- Materialen
- Onderwijs- en examenregeling, inclusief toetsplan
- Onderwijs- en stagegidsen voor de verschillende fasen
- Studiegids
- Competentiematrix
- Literatuurlijst
- Negentien scripties
- Beleidsplan Internationalisering Cluster Educatie
- Businessplan Lerarenopleidingen (Educatie)
- Jaarverslag examencommissie
- Notulen werkveldcommissie
- CV's docenten
- Rapportage medewerker onderzoek Hogeschool Leiden, Cluster Educatie
- Studentenenquêtes
- Toelatingsprocedure

Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleidingen Docent Dans/euritmie en Docent Muziek van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

RAOUL V. AALST

Datum:

2 september 2014

Plaats:

HARMELEN

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

ecclomans

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleidingen Docent Dans/euritmie en Docent Muziek van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

T. Bruijn

Datum:

2-9-2014

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleidingen Docent Dans/euritmie en Docent Muziek van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Marina Akkerman

Datum:

20.09.2014

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleidingen Docent Dans/euritmie en Docent Muziek van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

M. Rutten

Datum:

2/9/14

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleidingen Docent Dans/euritmie en Docent Muziek van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Susan Boetelaer - Schrewe

Handtekening:

Susanne Elisabeth van Boetelaer - Schrewe

Naam:

2 september 2014

Datum:

Leiden

Plaats:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleidingen Docent Dans/euritmie en Docent Muziek van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Jildan Fabrick

Handtekening:

Jildan Fabrick

Naam:

2 september 2014

Datum:

Leiden

Plaats: